

практически такое же количество выезжающих лиц, которые представлены в основном этническими казахами, возвращающимися на историческую родину.

В то же время количество выезжающих лиц сократилось существенно, именно число эмигрантов повлияло на сокращение отрицательного сальдо миграции в целом. Выезд с начала пандемии стал существенно затруднительным из-за закрытия границ для нераспространения данного заболевания. После разрешения выезда количество рейсов было довольно малым, а стоимость перелета стала существенно выше докарantinного. Другие виды транспорта, кроме авиационного были запрещены, что существенно снизило конкуренцию для авиаперевозчиков, что также не способствовало увеличению эмиграции.

Несмотря на это данные за первые девять месяцев текущего 2021 года свидетельствуют об увеличении оттока населения из страны. Отрицательное сальдо на сентябрь месяц уже превысило показатель всего прошлого года.

На данный момент ситуация с транспортом сохраняется, что дает основания предположить, что после полного открытия границ для всех видов транспорта эмиграция вырастет в разы.

Все эти тенденции показывают вовлеченность Казахстана в мировую систему, подверженность нашей страны тенденциям, происходящим во всем мире, что в свою очередь налагает определенные на миграционную политику государства.

Список литературы

1. Сайт Всемирного банка // <https://data.worldbank.org>
2. Бюро Национальной статистики Министерства национальной экономики Республики Казахстан // <http://www.stat.gov.kz>

Қазақстанда электронды кәсіпкерліктің даму алғышарттары

М.Ә. Нұржан

Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының оқытушысы
Madina_adiletqyzy@mail.ru

академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Электрондық бизнес пайда табу мақсатында компьютерлік желілер, атап айтқанда, интернет арқылы халықаралық компаниялардың экономикалық қызметінің түрі ретінде анықталады. «Электрондық бизнес» деп ерекше экономикалық құбылыс, пайда алу және қойылған мақсаттарға қол жеткізу мақсатында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, кез келген транзакцияларды жүзеге асырумен байланысты кәсіпкерлік қызмет түрін түсіну ұсынылады. Қазақстан Республикасындағы электрондық бизнес нысандарын анықтау, олар өз қызметін жүзеге асыру кезінде компанияларды таңдайды. Біріншіден, Қазақстанда дамып келе жатқан интернет инфрақұрылымын атап өту қажет. Қазақстандықтардың саны барған сайын Бүкіләлемдік интернет желісіне қолжетімділік алуда, демек, қазақстандық серверлердің өткізу қабілеті ұлғаяуда. Алайда, Интернетте сатып алуға мүмкіндік беретін интернет-ресурстарға келетін болсақ, олардың аз санына деген тенденция сақталуда. Қазақстандық ірі интернет компаниялардың көпшілігі Алматыда орналасқан: Chocolife, Satu.kz, Касса 24, Колеса, egov және басқалар. Олар негізінен С2С қызметтерін ұсынады, яғни клиенттерге сауда алаңдарын ұсыну. Chocolifeзанды тұлғалардың өкілдерімен Жеке тұлғаларға жеңілдіктер немесе арнайы

ұсыныстар беру туралы келіседі, содан кейін осы арнайы ұсыныстарды немесе жеке тұлғаларға жеңілдіктер жасайды.

Түйінді сөздер: электрондық бизнес, электрондық шот-фактура, электрондық сауда, электрондық төлемдер, электрондық ақша

БҰҰ-ның 2019 жылғы 18 қыркүйектегі "Global Broadband Progress" баяндамасына сәйкес жаңа технологиялардың дамуына және жер планетасы халқының 41,3% - ы (шамамен 3,58 миллиард адам) үшін "Интернет" ғаламдық желісінің қолжетімділігіне байланысты қазіргі заманның феномені ретінде электрондық кәсіпкерліктің өзектілігі барған сайын маңызды бола түсуде. Кәсіпкерліктің осы нысанын дамыту бүкіл әлемде жүреді және Қазақстан Республикасы да ерекшелік емес.

Біздің елімізде "Қазақстан 2050" Тұрақты Даму стратегиясы әзірленді, оның шеңберінде "жаңа бағыттың экономикалық саясатына" көшу іске асырылады, бұл әлемдік үрдістерді ұстануды және әлемнің дамыған елдерінің экономикалық модельдерін қабылдауды болжайды. Осындай жаңалықтардың бірі электрондық кәсіпкерлікті немесе электрондық коммерцияны дамыту болып табылады [1].

Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік тұжырымдамасына көшу үшін оның дамуына ықпал ететін барлық алғышарттар бар: нормативтік - құқықтық база, институционалдық негіз құрылды, сондай-ақ ірі қазақстандық компаниялардың (Chocolife, Besmart, egov, Satu.kz, Касса 24, Колеса және т.б.) осы қызмет саласында.

Қазақстан-өте жас және жылдам дамып келе жатқан мемлекет, дамыған елдерден дамудың қазіргі заманғы үрдістерін қабылдауға тырысады. Электрондық кәсіпкерлікке келетін болсақ, мұнда өте күрделі жағдай бар. Біріншіден, жеткілікті түрде нақты пысықталмаған заңнамалық база. Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік үшін жеке заң жоқ, оның орнына ҚР Ұлттық экономика министрінің м.а. 2015 жылғы 25 қарашадағы 720 нөмірімен бекітілген электрондық сауданы жүзеге асыру қағидаларының жинағы бар. Бұл ережелер нақты бағыттар мен процедураларды реттегеннен гөрі ақпараттық сипатта болады. Осы ережелерсіз электрондық сауданы жүргізудің мәні өзгеріссіз қалады. Шын мәнінде, Мен бұл ережелерді бизнесті дәстүрлі түрде жүргізуге қолдана аламын. Атап айтқанда, тізбеде мынадай тұжырымдар бар: "электрондық саудаға: электрондық саудаға сатып алушы, сатушы немесе делдал ретінде қатысатын жеке және заңды тұлғалар қатысады".

Ақпараттық жүйелер мен телекоммуникация желілерін пайдалана отырып, сатуға және сатып алуға ұсыныстары бар электрондық құжаттарды (электрондық хабарламаларды) алу, орналастыру, беру, сақтау бойынша қызметтер көрсететін заңды тұлғалар және дара кәсіпкерлер;

- тиісті тауарлардың әлеуетті сатып алушылары болып табылатын заңды тұлғалар, дара кәсіпкерлер және жеке тұлғалар;
- белгілі бір тауарларды сатуға ұсынатын тұлғалар;
- заңды тұлғалар, жеке кәсіпкерлер (коммерциялық Сатушы);
- кәсіпкерлік қызмет мақсатынсыз бір реттік тәртіппен тауарларды сатуға ұсынатын жеке тұлғалар.

Электрондық сауданы жүзеге асыру кезінде Офертаны өз атынан электрондық нысанда жіберетін коммерциялық сатушы:

- 1) офертаға шарттың елеулі талаптарын қосады немесе оларды айқындау тәртібін көрсетеді, сондай-ақ ҚР заңнамалық актілерінде белгіленген өзге де талаптарды қамтиды;
- 2) шарт жасасу тәртібі туралы ақпарат береді;
- 3) электрондық шот-фактураларды жазып береді, ҚР Салық заңнамасына сәйкес электрондық сауда арқылы өткізілген тауарлар бойынша салықтық есепке алуды жүргізеді,

сондай-ақ "бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы" ҚР Заңына сәйкес бастапқы есепке алу құжаттарының көшірмелерін ұсынады»;

4) ЕАЭО аумағына тауарларды әкелу кезінде ЕАЭО және Қазақстан Республикасының кеден заңнамасының сақталуын қамтамасыз етеді;

5) фискалдық жады бар бақылау - касса машиналарын және POS-терминалдарды қолдану тәртібінің сақталуын қамтамасыз етеді".

Алайда, бұл ережелер мемлекет аумағында шетелдік интернет-дүкендердің қызметіне байланысты салықтан қандай да бір пайда алады деп болжамайды. Мысал ретінде AliExpress әлеміндегі ең ірі интернет-дүкендердің бірін қарастыруға болады. AliExpress-тен өнімді сатып алғанда, пайдаланушы салықты "осы өнімді өндіруші елде төлеуге арналған салықтар салынған құрылымдағы құн бойынша төлейді". Бұл ретте сауда алаңдары қосылған құнға қатыспайды " [2]. Ұқсас жағдай steam интернет-платформасында туындайды. Ресейдің көрші мемлекетіндегідей, Steam пайдаланушылары steam алаңында ұсынылған өнімдерді салықпен сатып алғанда, мемлекеттік қазынаны байыта отырып, Қазақстаннан пайдаланушылар steam өнімдері үшін тек олардың нақты бағасын салықсыз төлейді.

Бір жағынан, қазақстандық тұтынушылар үшін бұл факт қуанышқа бөлейді, өйткені тауар үшін 12% артық төлеудің қажеті жоқ. Екінші жағынан, мемлекет бюджетті толықтырудың қосымша көзін елемейді. Мысалы, Қазақстанмен бірыңғай интеграциялық бірлестіктің қатысушысы болып табылатын Ресейде "Google-ге Салық" деп аталатын салық қабылданды, ол интернет арқылы ресейлік пайдаланушыларға электрондық өнімдерді сататын шетелдік интернет компанияларды ҚҚС-ты 18% мөлшерінде төлеуге міндеттейді. Ол үшін олар федералды салық қызметі жүйесінде тіркелуі керек. Қазақстан әлемдік үрдістерге сүйене отырып, Google және AliExpress-ке салық енгізу нұсқасын қарастыруда. Алайда, " Ұлттық экономика министрлігі Google-ге салық енгізу әлі де егжей-тегжейлі зерттеуді қажет етеді " деп мәлімдеді [31]. Бұл мәлімдеме Қазақстан Үкіметі салықты енгізу туралы ойланып жатқанын білдіреді, бірақ сонымен бірге Үкіметтің бұл мәселеге қатысты кейбір күмәндері бар, өйткені "тауарларды қазақстандық тұтынушыға нақты жеткізу кезінде импортқа ҚҚС сияқты салықтарды үшінші тұлға - сатушы төлейді. Бұл мәселе тұжырымдамалық сипатқа ие, халықаралық тәжірибені ескере отырып, егжей-тегжейлі зерделеуді және кейіннен барлық мүдделі тараптармен қарауды талап етеді" [3]. Нақты сандарға келетін болсақ, "Google-ге салынатын салықты" енгізуден, теория жүзінде, Мәжіліс депутаты Аманжан Жамаловтың деректері бойынша қазақстандықтар "2015 жылы онлайн - сатып алуға-шамамен \$3,5 млрд.жұмсады, оның тек \$60 миллионы ішкі нарыққа түсті", Қазақстан Үкіметі "жылына \$400 млн. астам сомаға (\$3,44 млрд. - тан 12%) салық түсімдерін ала алады [4].

Соған қарамастан, Қазақстан Үкіметі Елбасының "ақылды технологияларға" баса назар аударған Жолдауы аясында шағын және орта бизнесті, атап айтқанда, өз қызметін электрондық кәсіпкерлік арқылы жүзеге асыратын бизнесті қолдауға шешім қабылдады. Осылайша, 2018 жылы жаңа Салық кодексінің күшіне енуімен интернет-кәсіпкерлер 5 жылға салық төлеуден босатылды. Кодекстің 293-бабына сәйкес, "Тауарлармен электрондық сауданы жүзеге асыратын кәсіпкер бапқа сәйкес есептелген корпоративтік табыс салығын 100 пайызға азайтады" [5]. Егер тауарлармен электрондық сауданы жүзеге асырудан түсетін, осындай қызмет жөніндегі операциялар бойынша туындаған оң бағамдық айырма сомасының теріс бағамдық айырма сомасынан асып кетуі ескерілген кірістер жылдық жиынтық кірістің кемінде 90 пайызын құраған жағдайда, 293-тармақтың ережелері қолданылады. Осы шарт сақталмаған жағдайда кәсіпкер 293-баптың ережелерін қолдануға құқылы емес. Сондай-ақ, Кодекстің 636-бабының 2-тармағына сәйкес жеке кәсіпкерлер ретінде өз қызметін жүзеге асыратын интернет-сатушылар да белгілі бір жағдайларда салықтан босатылады. Сонымен қатар, электрондық сауда белгілі бір өлшемдерге сәйкес

келуі тиіс - интернет-дүкен және (немесе) интернет-алаң арқылы ақпараттық технологиялар арқылы жүзеге асырылатын, тауарларды жеке тұлғаларға өткізу жөніндегі кәсіпкерлік қызмет мынадай шарттарды бір мезгілде сақтай отырып: тауарларды өткізу жөніндегі мәмілелерді ресімдеу электрондық нысанда жүзеге асырылады; тауарларға ақы төлеу қолма-қол ақшасыз төлеммен жүргізіледі; тауарларды сатып алушыға (алушыға) меншікті жеткізу қызметінің болуы не жүктерді тасымалдау жөніндегі қызметтерді, курьерлік және (немесе) пошта қызметін жүзеге асыратын тұлғалармен шарттардың болуы. Интернет-кәсіпкерлерді салықтан босату ЖК немесе ЖШС тіркеу қажеттілігінен босатпайды.

Осылайша, Қазақстан Электрондық коммерция артықшылықты жағдайда тұрған әлемдегі аздаған елдердің біріне айналды. Бұл оны инвестициялар үшін одан да қызықты етеді, сонымен қатар Орта мерзімді перспективада сегменттің екі таңбалы өсу қарқынын қолдауға уәде береді. Екінші жағынан, нарықтағы бәсекелестік айтарлықтай күшейе түсетіні анық.

Қарастыруға лайықты келесі мәселе-Қазақстан Республикасындағы электрондық бизнес нысандарын анықтау, олар өз қызметін жүзеге асыру кезінде компанияларды таңдайды.

Біріншіден, Қазақстанда дамып келе жатқан интернет инфрақұрылымын атап өту қажет. Қазақстандықтардың саны барған сайын Бүкіләлемдік интернет желісіне қолжетімділік алуда, демек, қазақстандық серверлердің өткізу қабілеті ұлғаюда. Алайда, Интернетте сатып алуға мүмкіндік беретін интернет-ресурстарға келетін болсақ, олардың аз санына деген тенденция сақталуда. Қазақстандық ірі интернет компаниялардың көпшілігі Алматыда орналасқан: Chocolife, Satu.kz, Касса 24, Колеса, eGov және басқалар. Олар негізінен С2С қызметтерін ұсынады, яғни клиенттерге сауда алаңдарын ұсыну. Chocolife-занды тұлғалардың өкілдерімен Жеке тұлғаларға жеңілдіктер немесе арнайы ұсыныстар беру туралы келіседі, содан кейін осы арнайы ұсыныстарды немесе жеке тұлғаларға жеңілдіктер жасайды.

Satu.kz жүргізе отырып, өз қызметін әдісі бойынша С2С болып табылады қазақстан сауда алаңы, ол мүмкіндік береді интернетте іске асыру үшін тауарларды сатушы сатып алушыға функциясын орындай отырып делдал.

24 кассасы коммуналдық қызметтерді, интернет қызметтерін, ұялы байланысты, онлайн ойындарды, букмекерлік кеңселердегі шоттарды және т.б. төлеу үшін платформаны ұсына отырып, интернет төлемдер саласында жұмыс істейді.

Колесо kz сияқты Satu.kz, жұмыс істейді саласындағы С2С ұсына отырып, клиенттерге алаңы, онда олар выкладывать өз сату туралы хабарландырулар автомобиль, алайда, өз ерекшелігі. Сервис онлайн сатып алу қызметтерін ұсынбайды, тек әлеуетті сатып алушы мен сатушы арасындағы байланыс мүмкіндігі.

EGOV Үкіметінің сайты өзінің қызметін тұтынушыларға/азаматтарға G2C. мемлекет ретінде көрсетеді. Сервис анықтамалар беруден бастап мемлекеттік төлемдерге дейін әртүрлі қызметтер спектрін ұсынады. Шын мәнінде бұл сервис Қазақстанның үкіметке арналған жеке сайттары бар, онлайн социумға Мемлекеттік қызмет көрсететін дамыған елдердің үлгісімен жүруінің салдары болып табылады.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы Экономикалық дамудың үлкен әлеуетіне ие және Қазақстанның орнықты даму стратегиясы-2050 әлемдік экономикалық үрдістерді ұстануды және дамыған елдердің тәжірибесін қабылдауды көздейтінін ескере отырып, Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік нарығының жылдан жылға өсуі қисынды болады. Сонымен, Chocofamily холдингінің директоры Рамиль Мухоряповтың айтуынша: "электрондық коммерция нарығы 30% - ға өседі, ал нарықтың жалпы айналымы алғаш рет бір миллиард АҚШ долларынан асады" [5]. Бұл бекіту Қазақстанда электрондық кәсіпкерлік нарығы жыл сайын өсіп, барынша үлкен мақсатты аудиторияны қамтитынын білдіреді. LaModa интернет

дүкенінің бас директоры Никита Окуловтың айтуынша: "компанияда төменгі және жоғарғы баға сегментінің өсуі байқалады "[6].

Бүгінде Қазақстанда электрондық коммерцияны дамыту үшін қажетті барлық құралдар бар. Логистика айтарлықтай жақсы дамыған (100-ден астам жергілікті және шетелдік ойыншылар), 1700 — ден астам интернет-дүкен жұмыс істейді, Қазпочта АҚ Қытайдан және Еуропа елдерінен жеткізу мерзімін 60 күннен 18-25 күнге дейін 3 есеге, келесі жылға арналған жоспарда-10 күнге дейін қысқартты. Сондай-ақ, клиенттерге ыңғайлы болу үшін франчайзинг жүйесі, фулфилмент қызметтері және e-commerce орталықтары бойынша жұмыс істейтін посылкалар беру пункттерін іске қосу жоспарлануда. Жүргізілген жұмыстардың арқасында қазірдің өзінде Қазақстан бойынша 30 мыңнан астам адам жеткізілуде. ал 2020 жылға қарай нарық күніне 300 мың сәлемдемеге дейін өседі. Өткен жылдың 10 айында Қазақстан Республикасының азаматтары шетелдік интернет-дүкендерден 8 млн.сәлемдемеге тапсырыс берген.

Осыған байланысты Қазақстанның электрондық кәсіпкерлікті дамытуда зор әлеуеті бар екеніне күмән жоқ. Мемлекет қабылдаған шаралар оның одан әрі дамуына ықпал ететін болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы. <http://adilet.zan.kz>
2. Пелехата А.Г. Технологии электронного обмена данными в Интернете. Nbuв. [Электронный ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/hak_2018_37_25.pdf (дата обращения: 15.01.2018).
3. Сибирская Е.В., Старцева О.А. Электронная коммерция. / Учебное пособие. – М.: ФОРУМ, 2018. – 288 с.
4. Смирнов Н. Альтернатива бумаге // Директор информационной службы. – 2019. – № 1. – с. 62.
5. AndreasM. Antonopoulos. Mastering Bitcoin: Unlocking Digital Cryptocurrencies, 2014, 298 с. 16. Brian Halligan, Inbound Marketing. Attract, Engage, and Delight Customers Online. 2018.
6. China Cross-Border E-Commerce Opportunity Report, 2019. Ruben de Bie, Economic Policy Officer at Consulate General Guangzhou .
7. Қазақстан Республикасы Ұлттық Статистика бюросының материалдары

Әлеуметтік-экономикалық жүйелердегі цифрлық трансформациясының әдістемелік негізгі аспектілері

Г.А. Райханова¹, Н.Б. Құттыбаева², Қ.Т. Таттымбетова³

¹ э.ғ.к., қауымдастырылған профессор,

² PhD доктор., қауымдастырылған профессор,

³ э.ғ.м., аға оқытушы.

gulnurraihanova@mail.ru, nurg_78@mail.ru, t_k_t_77@mail.ru

академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Аннотация: Мақалада цифрлық түрлендірудің ғылыми білімінің әдістемесінің негізгі аспектілері қарастырылады. Цифрлық трансформацияның негізгі тәсілдері зерттелді: технологиялық, салалық және технологиялық. Бұл тәсілдердің мәні мен мазмұны жан-жақты талқыланып, әртүрлі дереккөздерде сипатталған. Зерттеу аясында біз аталған тәсілдердің